
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVIII (2021), No 4
s. 147-155
doi: 10.36121/jromanowicz.18.2021.4.147

Janusz Romanowicz
(Uniwersytet w Białymstoku)
ORCID: 0000-0002-7898-982X

Idea doświadczenia religijnego jako powrotu w hermeneutycznej wizji chrześcijaństwa Gianniiego Vattimo u kresu metafizyki

Streszczenie: W dniach 28.02–01.03.1994 odbyła się na wyspie Capri konferencja naukowa poświęcona fenomenowi dużego zainteresowania religią i religijnością u schyłku XX wieku – z udziałem znaczących myślicieli europejskich: Jacquesa Derridy, Gianniiego Vattimo, Hansa-Georga Gadamera, Eugenio Triasa, Maurizio Ferrarisa, Aldo Giorgio Garganiego, Vincenzo Vitiello. Seminarium, prowadzone przez Jacquesa Derridę i Gianniiego Vattimo, próbowało odpowiedzieć na pytanie o przyczyny i okoliczności odrodzenia religii w kontekście przepowiedni jej końca (poczynając od czasów oświecenia do teorii marksistowskich, filozofii Nietzschego i teorii psychoanalitycznych). Przedmiotem artykułu jest analiza myśli postsekularnej współczesnego filozofa włoskiego, Gianniiego Vattimo (ur. 1936 r.), w kontekście dużego zainteresowania religią i religijnością u schyłku XX wieku. Artykuł omawia poglądy G. Vattimo na istotę i sens obecnego powrotu, oraz przyszłość religii, i religijności w perspektywie hermeneutycznej, postmetafizycznej i dialogicznej. Czym jest dzisiejszy renesans zainteresowania religią i religijnością? Czy jest możliwe odnalezienie tego, co dawno zagubione? Czy uda się napotkać „śląd śladu” w nowoczesnym świecie wobec, podkreślanych przez G. Vattimo, poważnych zagrożeń, które zawisły nad losem całych społeczeństw, poczynając od wizji zagłady termojądrowej, a kończąc na zagrożeniach ekologicznych, biotechnologicznych, genetycznych, epidemiologicznych i negatywnych konsekwencjach społecznych i psychologicznych konsumpcjonizmu? W którym miejscu sytuuje nas doświadczenie społeczno-ekonomiczne i prawne, duchowe i egzystencjalne wobec instytucji Kościoła? Czy spotkanie z Bogiem w tradycji biblijnej jest warunkiem możliwości odnalezienia go w transcendencji?

Słowa kluczowe: religia, chrześcijaństwo, postsekularyzm, hermeneutyka, metafizyka, Bóg, tradycja biblijna, zagrożenia cywilizacyjne, myśl słaba, Gianni Vattimo.

The idea of religious experience as a return in the hermeneutic vision of Christianity by Gianni Vattimo at the end of metaphysics

Annotation: On February 28 - March 1, 1994, a scientific conference was held on the island of Capri, dedicated to the phenomenon of great interest in religion and religiosity at the end of the 20th century, with the participation of famous European thinkers: Jacques Derrida, Gianni Vattimo, Hans-Georg Gadamer, Eugenio Trias, Maurizio Ferraris, Aldo Giorgio Gargani, Vincenzo Vitiello. The seminar, led by Jacques Derrida and Gianni Vattimo, tried to answer the question about the reasons and circumstances of the revival of religion in the context of the prophecy of its end (from the Enlightenment to Marxist theories, Nietzsche's philosophy and psychoanalytic theories). The subject of the article is an analysis of the post-secular thought of the modern Italian philosopher Gianni Vattimo (born 1936) in the context of the great interest in religion and religiosity at the end of the twentieth century. The article examines the views of G. Vattimo on the essence and significance of the present return, as well as on the future of religion and religiosity in a hermeneutic, post-metaphysical and dialogical perspective. What is the revival of interest in religion and religiosity today? Is it possible to find what has long been lost? Will it be possible to meet the "trail of the trail" in the modern world in the face of serious threats highlighted by G. Vattimo, which hang over the fate of entire societies, from the vision of thermonuclear destruction to environmental, biotechnological, genetic, epidemiological threats and negative social and psychological consumer consequences? What is the place of socio-economic and legal, spiritual and existential experience in relation to the institutions of the Church? Is the meeting with God in the biblical tradition a condition for finding him in transcendence?

Keywords: religion, Christianity, post-secularism, hermeneutics, metaphysics, God, biblical tradition, civilization threats, weak thought, Gianni Vattimo

Идея религиозного опыта как возвращение к герменевтическому видению христианства Джанни Ваттимо в конце метафизики

Аннотация: 28 февраля - 1 марта 1994 г. на острове Капри состоялась научная конференция, посвященная феномену большого интереса к религии и религиозности в конце 20 века, с участием известных европейских мыслителей: Жака Деррида, Джанни Ваттимо, Ханс-Георг Гадамер, Эухенио Триас, Маурицио Феррарис, Альдо Джорджо Гаргани, Винченцо Витиелло. Семинар под руководством Жака Деррида и Джанни Ваттимо попытался ответить на вопрос о причинах и обстоятельствах возрождения религии в контексте пророчества о ее конце (от эпохи Просвещения до марксистских теорий, философии Ницше и психоаналитических теорий). Предметом статьи является анализ постсекулярной мысли современного итальянского философа Джанни Ваттимо (род. 1936) в контексте большого интереса к религии и религиозности в конце XX века. В статье рассматриваются взгляды Г. Ваттимо на сущность и значение настоящего возвращения, а также на будущее религии и религиозности в герменевтической, постметафизической и диалогической перспективе. В чем сегодня возрождение интереса к религии и религиозности? Можно ли найти то, что давно потеряно? Удастся ли встретить «след следа» в современном мире перед лицом серьезных угроз, подчеркнутых Дж. Ваттимо, которые нависают над судьбами целых обществ, от видения термоядерного разрушения до экологических, биотехнологических, генетических, эпидемиологических угроз и негативные социальные последствия и психологическое потребительских? Какое место занимает социально-экономический и правовой, духовный и экзистенциальный опыт по отношению к институтам Церкви? Является ли встреча с Богом в библейской традиции условием для нахождения его в трансцендентности?

Ключевые слова: религия, христианство, постсекуляризм, герменевтика, метафизика, Бог, библейская традиция, угрозы цивилизации, слабое мышление, Джанни Ваттимо

Gianni Vattimo zapytuje o podstawowy charakter odrodzenia religii i religijności, używając pojęcia „*exodus*”, ale raczej w charakterze podróży powrotnej, odnalezienia śladu czegoś, co wydawało się dawno zagubione, a nawet zapomniane. Świecka nowoczesność Europy i tzw. cywilizowanego świata oraz apokaliptyczne zagrożenia, które zawisły nad losem całych społeczeństw, poczynając od wizji zagłady termojądrowej, a kończąc na zagrożeniach ekologicznych i negatywnych konsekwencjach społecznych i psychologicznych konsumpcjonizmu lat 90-tych - jawią się w ocenie Gianniego Vattimo jako znaczące warunki i przyczyny renesansu religii i różnych form życia religijnego - zarówno w sferze potrzeb psychiczno-duchowych i instytucjonalno-społecznych, jak i - na gruncie współczesnej myśli filozoficznej.

Vattimo stawia ważne pytanie: „czy to ponowne pojawienie się religii można uznać za akcydentalne w stosunku do jej esencji?”¹ Innymi słowy: czy przez „historyczny przypadek” zapomnieliśmy o czymś statycznym, zewnętrznym wobec nas, o obiektywnym punkcie, czy centrum esencjalnym, które mogliśmy z różnych powodów ominąć? Czy współczesna filozofia jest jeszcze w stanie uznać taką postać prawdy za wiążącą i obowiązującą? Vattimo stawia tezę, że samego faktu odrodzenia religii nie można bagatelizować i skupiać się jedynie na ważnych, powracających w doświadczeniu indywidualnym i społecznym, „treściach”. Vattimo pisze: „Wprost przeciwnie, mamy podstawy do tego, by przypuszczać, że powracanie jest jednym z podstawowych aspektów (lub jedynym podstawowym aspektem) doświadczenia religijnego”².

Uznając, że to powracanie nie jest czymś przypadkowym, warto zastanowić się nad jego przyczynami. Vattimo widzi tu dwie podstawowe motywacje. Z jednej strony, potrzeby związane z instytucjonalnymi kościołami lub ruchami religijnymi, i alternatywnymi doktrynami, a z drugiej poszukiwanie sensu w obliczu „upadku filozoficznych zakazów, skierowanych przeciwko religii”³. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z odpowiedzią na globalne zagrożenia drugiej połowy XX wieku: ryzyko konfliktu nuklearnego i niekontrolowanego poszerzenia arsenału jądrowego, groźne zmiany klimatyczne i ekologiczne, ryzyko biotechnologiczne, niebezpieczne manipulacje genetyczne, a nawet dominacja postaw konsumpcyjnych z doświadczeniem poczucia bezsensu i frustracji. Dominuje tu potrzeba bezpieczeństwa, której ludzie poszukują w zorganizowanych wspólnotach religijnych. W drugim przypadku, w obliczu: „rozpadu wielkich systemów, które towarzyszyły rozwojowi nauki, techniki i nowoczesnej organizacji społeczeństwa, a więc z pozbywaniem się wszystkich wielkich założeń - a tego właśnie, jak się zdaje, poszukuje zbiorowa świadomość w swoim powrocie ku religii”⁴ - upatruje się odrodzenia religijności w próbie przełamania historyczności i naprawienia prostego błędu zagubienia, czy zapomnienia znanego od dawna punktu odniesienia. W tym miejscu Vattimo, powołując się na przemyślenia Martina Heideggera zapytuje: „Czy można pojmować Boga jedynie jako nieruchomy fundament historii, od którego wszystko wychodzi i do którego wszystko musi powrócić - z nieuchronną trudnością we wskazaniu na jakikolwiek sens całego błędzenia”⁵.

¹ G. Vattimo, *Ślad śladu*, tłum. E. Łukaszyk [w:] J. Derrida, G. Vattimo i in., *Religia*, Wydawnictwo KR, Warszawa 1999, s. 99.

² Tamże, s. 100.

³ Tamże, s. 101.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s.102.

Sens istnienia, sens bycia wymaga innej perspektywy: „poza przedmiotowymi i esencjalnymi schematami metafizyki”⁶, zarysowanej w Heideggerowskim „Byciu i czasie”, jak komentuje ją Gianni Vattimo.

Wspólnego gruntu dla zbiorowej potrzeby religijności i powrotu religii w filozofii, upatruje Vattimo w: „odniesieniu do nowoczesności, jako epoki techno-nauki lub – jak powiada Heidegger – jako epoki światooobrazu”⁷. Kluczowym punktem refleksji filozoficznej ma być wskazanie na nieskuteczność prostego powrotu do religii „podstawy” i religijności „metafizycznej”. Ucieczka od chaosu nowoczesności, „wynaturzonej nauki i techniki”, nie może kończyć się powrotem do doświadczeń fundamentalistycznych w odrodzonym centrum prawdy, jakby zapominając o wszystkich skutkach wieloletniej sekularyzacji. Taki wniosek odwołuje się do myśli F. Nietzschego, co Vattimo komentuje w następujący sposób: „Reagować na problematyczność i chaotyczność późnonowoczesnego świata przez powrót do Boga jako do fundamentu metafizycznego oznacza w myśl pojęć Nietzscheańskich odrzucenie wyzwania nadczłowieczeństwa, a także skazanie się na kondycję niewolniczą, którą Nietzsche uważa za nieuchronną dla tych wszystkich, którzy tego wyzwania nie podjęli”⁸.

Powrót do religii podstawy w świetle myśli Martina Heideggera, określa Vattimo jako „ucieczkę od metafizyki” i pisze wprost, że: „Wykroczenie poza metafizykę nie może polegać na przeciwstawieniu kondycji idealnej autentyczności degeneracjom nowoczesnej techno-nauki, ponieważ byt ujawnia się tylko w swoim wydarzaniu się i właśnie tam »gdzie jest niebezpieczeństwo, rośnie / Także ratunek«”⁹.

Znaczy to tyle, że wyjścia z chaosu „późnonowoczesnej Wieży Babel nie można odrywać od istoty bytu ujawniającej się w wydarzaniu, a więc w świecie tejże techno-nauki.

Odnalezienie przez filozofię wiarygodności doświadczenia religijnego wiąże Vattimo z rozpadem „metafizycznych metanarracji” oraz postrzega sam powrót religii w realnym powiązaniu ze światem późnonowoczesnym, od którego przecież nastąpił odwrót. Istotne jest w tym miejscu dostrzeżenie w samym powrocie religii, w jego esencjonalności i nieakcesoryjności, nieprzypadkowości – faktyczności, zdarzeniowości, a więc pozytywności religii. Wnioski są takie, że doświadczenie religijne powracając w określonej rzeczywistości późnonowoczesnej, nabiera cech charakterystycznych ze względu właśnie na tę rzeczywistość, która, nawet przekraczana, determinuje jego treść. Ponadto, według Vattimo, sam fakt powrotu religii wskazuje na istotną dla niej samą rolę wspomnianej wyżej pozytywności, uzależnionej od „pierwotnej faktyczności”, którą włoski filozof identyfikuje jako „stworzonosc” (*créaturalité*). Z jednej strony, „stworzonosc” jest dla Vattimo konkretną historycznością, a z drugiej – historyczności przypisuje pochodzenie: „metafizycznie strukturalne, esencjalne, [które] posiada wszystkie cechy zdarzeniowości i wolności [...] Historia religijności »metafizycznej« zdaje się właśnie ukazywać tę trudność, w wyniku której pozytywność redukuje się całkowicie po prostu do stworzonosci (*créaturalité*), z takim rezultatem, że konkretna historyczność egzystencji postrzegana jest wyłącznie jako skończoność, poza którą doznanie religijne

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, s. 103.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 104.

zmuszałoby nas do »skoku« (w Boga, w transcendencję), albo którą w najlepszym razie można uważać za miejsce poddania próbie¹⁰.

Treść doświadczenia religijnego nabiera znaczenia mitu, trudno wyrażalnego w języku argumentów racjonalnych. Za przykład bierze Vattimo „przebaczenie”, któremu przypisuje większą wagę niż poczuciu winy i grzechu, i dostrzeganiu zła. Tak duża waga „przebaczenia” ma wynikać z sytuacji, historyczności doświadczenia religijnego, faktu jego powrotu w określonym czasie. Padają tu znaczące słowa: „Jeśli prawdą jest, że religia jawi się obecnie jako wymaganie głębokie, a przy tym filozoficznie wiarygodne, jest to zasługą także, a może przede wszystkim, ogólnego rozpadu pewności racjonalistycznych, którymi żył człowiek nowoczesny, ten właśnie, dla którego poczucie winy i »niewytłumaczalność« zła są elementami centralnymi i decydującymi. Zło i wina są mniej »skandaliczne«, jeśli podmiot nie traktuje samego siebie tak dramatycznie serio, jak zakłada mentalność metafizyczna, *explicite* lub *implicite* racjonalistyczna”¹¹.

Poza poczuciem winy i świadomością zła, oraz potrzebą wybaczenia istotną rolę w przeżyciu religijnym pełnią: stosunek do śmierci własnej i innych, doświadczenie cierpienia i modlitwy. Wszystkie te przeżycia i stany wewnętrzne afirmuje Vattimo jako: „sposoby spotkania z radykalną zdarzeniowością egzystencji”. Z drugiej strony, wszystkie te aspekty doświadczenia religijnego tkwią mocno w pismach tradycji judeo-chrześcijańskiej, w treści ksiąg Starego i Nowego Testamentu. Rodzi się więc pytanie, czy powrót religii i religijności w końcu XX wieku, nie powinien być rozpatrywany jako naturalny powrót do systemu aksjologicznego i teologicznego, jako do zagubionej i częściowo zapomnianej bazy, centrum sensu i prawdy? Vattimo odpowiada na to pytanie w ten sposób: „Dokonujemy doświadczenia powrotu religijności w świecie, w którym nieunikniona stała się także świadomość *Wirkungsgeschichte*¹² każdego tekstu, a przede wszystkim tekstu biblijnego, albowiem teksty święte, które kształtują nasze doznanie religijne, są nam dane wewnątrz pewnej tradycji, która je przekazuje, także w tym sensie, że jej mediacja nie pozwala tym tekstom trwać jako obiektom niepodlegającym modyfikacji – i być może istnieniu wszelkich ortodoksji dotyczących litery tekstów świętych świadczy raczej o tym nieuniknionym stanie bycia obiektem pośrednictwa, niż mu zapobiega”¹³.

W ten oto sposób atrybuty powrotu religii przynależą immanentnie do treści ksiąg Starego i Nowego Testamentu, gdyż sam ten powrót jest już zakotwiczony i przeżywany w literze i tradycji Pisma Świętego. Filozofia przekraczająca metafizykę ma swoje źródło w tradycji judeo-chrześcijańskiej, której to świadomości wraz z wykracaniem poza metafizykę, nabiera. Przeżywany w świadomości zbiorowej i obecny w refleksji filozoficznej, powrót religii i religijności ujawnia znaczenie pozytywności, którą Vattimo zrównuje z wagą zdarzeniowości odkrywanej przez filozofię, czerpiącą z myśli Martina Heideggera.

Węzeł łączący filozofię z religią wybrzmiewa w słowach Vattimo: „Bóg trynitar-ny nie jest kimś, kto wzywa nas do powrotu do fundamentu w metafizycznym sensie

¹⁰ Tamże, s. 106-107.

¹¹ Tamże, s. 109.

¹² Dotyczy pojęć „historia skutków” i „świadomość historyczno-skutkowa” z powołaniem przez G. Vattimo pracy *Prawda i metoda* H-G. Gadamera.

¹³ G. Vattimo, *Ślad śladu*, tłum. E. Łukaszyk [w:] J. Derrida, G. Vattimo i in., *Religia...*, op. cit., s. 110-111.

tego słowa, ale kimś, kto – jak powiada *Ewangelia* – wzywa raczej do odczytania znaków czasu¹⁴.

Filozofia bowiem, świadoma swojego religijnego źródła nie może już dokonywać kroku wstecz we własnej identyfikacji, ale musi mieć świadomość trwania w procesie, który ostatecznie przybiera postać podstawy metafizycznej. Według Vattimo ten związek filozofii z religią oznacza jej pochodzenie od teologii trynitarniej, a nie jakiegokolwiek „teologii naturalnej”. Nie dotyczy też otwarcia się na transcendencję w szerokim sensie tego słowa. Dowodem na to ma być przykład tych filozofii, które choć związane z religią nie dotrzymują jednak zdarzeniowości bycia lecz skupiają się na „samej zdarzeniowości w kategoriach czysto »esencjalistycznych« i strukturalnych”¹⁵. Takim filozofiom, według Vattimo, grozi ponowny upadek w metafizykę. Pismo Święte kieruje myśl filozoficzną w kierunku Heideggerowskiej zdarzeniowości bycia, jednak ograniczenie się tylko do Starego Testamentu nie powoduje przekroczenia horyzontu stworzoneości (*créaturalité*): „Jeśli Bóg, którego odnajduje filozofia, jest tylko Bogiem Ojcem, wykracza to niezbyt daleko poza metafizyczną myśl fundamentu – a nawet, być może, jest krokiem wstecz”¹⁶.

Takie przekroczenie religijności „naturalnej”, esencjalistycznej, będzie możliwe „tylko w świetle chrześcijańskiej doktryny Wcielenia Syna Bożego”¹⁷. Sam sens Wcielenia ma wyrażać skomplikowane relacje pomiędzy filozofią i objawieniem religijnym. Jak pisze Vattimo: „Bóg wciela się, a zatem objawia się najpierw w przesłaniu biblijnym, które w końcu »daje miejsce« postmetafizycznym rozważaniom o zdarzeniowości bycia”¹⁸. Odwołujące się do tradycji Nowego Testamentu myślenie postmetafizyczne nie jest tylko uznaniem obecności bytu i relatywizmu historycznego. Wcielenie nadaje sens historii, zdejmując z niej odium przypadkowości i chaotyczności zdarzeń, poprzez zdolność do ich „interpretacji” raczej niż „odkryć”: „Filozofia – która w ten sposób staje się hermeneutyką, wsłuchiowaniem się i interpretacją przekazanych (*Ge-schick*) przesłań – zostaje wezwana do niejakiej rezygnacji, do rezygnacji z uspokajającej nieodwołalności tego, co obecne”¹⁹.

Vattimo podkreśla rozumienie sensu interpretacji w jej zdarzeniowości, historyczności. Przywołując myśl F. Nietzschego: „nie ma faktów, są tylko interpretacje”, odnosi interpretację do konkretnej sytuacji historycznej bez dokonywania obiektywizacji faktów i uznaje ją „samą w sobie za fakt mający swój udział w kształtowaniu samej sytuacji historycznej, na jaką współodpowiada”²⁰. Hermeneutyka jest więc wyrazem „dziejowego istnienia” u kresu metafizyki. Vattimo, przywołując pogląd M. Heideggera na sens „końca metanarracji”, stwierdza, że jest on obserwowanym od środka procesem, zmuszającym nas do szukania przesłanek i oparcia w przewidywaniu jego rozwoju. Ten proces wymaga od nas pozostania wewnątrz i dokonywania interpretacji raczej, niż obiektywizującego opisu zdarzeń i faktów.

¹⁴ Tamże, s. 113.

¹⁵ Tamże, s. 114.

¹⁶ Tamże, s. 115.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże, s. 116.

²⁰ G. Vattimo, *Wiek interpretacji*, [w:] R. Rorty, G. Vattimo, *Przyszłość religii*, red. S. Zabala, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 55.

Rozważania Gianniego Vattimo dotyczące kondycji i przyszłości chrześcijaństwa, i Kościoła w perspektywie hermeneutycznej wiążą się z rozróżnieniem, ale i powiązaniem dwóch aspektów hermeneutyki. A mianowicie: znaczenia hermeneutyki, jako metody interpretacji i, jednocześnie, jako „radikalnie »nihilistycznej« ontologii w znaczeniu, w jakim określenia te zostały użyte w tezach Nietzschego i Heideggera”²¹. Innymi słowy, w jaki sposób tak rozumiana „ontologia hermeneutyczna” pozwala w interpretacji Pisma Świętego.

Zdaniem Vattimo, spór pomiędzy nauką i doktryną Kościoła dotyczy konkurencyjnych roszczeń do źródła tzw. prawdy obiektywnej. Przypisywanie nieomyślności tekstom biblijnym w zakresie starożytnej i średniowiecznej wiedzy o świecie i jego prawach często nie wytrzymuje porównania ze współczesną wiedzą naukową. Przesunięcie sensu interpretacji tekstów biblijnych w kierunku metaforycznym, duchowym stało się koniecznością zwłaszcza we współczesnym świecie. Vattimo, wspominając kościelną doktrynę „*preambula fidei*” stwierdza, że Kościół „wikłając się coraz bardziej w metafizykę obiektywistycznego typu, która obecnie (...) stała się nieodłączna od autorytatywnych roszczeń do nauczania naturalnych, a tym samym obowiązujących wszystkich, nie tylko wierzących, praw i zasad”²².

Włoski filozof wymienia kilka przykładów społecznej aktywności Kościoła, który według niego przypisuje sobie niesłusznie i autorytatywnie prawo do wypowiedzania się w imieniu wierzących i niewierzących w takich sprawach jak: ekumenizm, wieloaspektowe problemy bioetyczne, święcenia kapłańskie kobiet, emancypacja i feminizm, problematyka płciowości i seksualizmu. Według Vattimo, Kościół może zachować swą podmiotowość, niezależność i głębię duchowego przesłania wobec realnych wyzwań współczesnego świata – pod warunkiem „przyjęcia przezeń ewangelicznego przesłania jako zasady wyrzekającej się wszelkich roszczeń do obiektywności”²³ Vattimo stawia tezę, że u kresu metafizyki, w dobie interpretacji chrześcijaństwa dokonano skutecznie antymetafizycznego zwrotu, nadając istotną rolę i sens przekazowi. Według Vattimo, sens chrześcijaństwa polega, z jednej strony, na przyjęciu przekonania o realnym istnieniu nie tylko rzeczy materialnych, obiektywnie danych, z drugiej zaś – „na wyzbyciu się apodyktycznych roszczeń do »realności«”²⁴.

Przyszłość chrześcijaństwa zależy od naszego i Kościoła stosunku do prawdy. Czy zbawienną dla nas jest prawda nauki lub teologii? Czy sens Pisma Świętego wynika z zawartej w niej wiedzy kosmologicznej, antropologicznej, teologicznej, o prawach naturalnych i fizycznych, a nawet dotyczącej natury Boga? Vattimo odpowiada w ten sposób: „Jedyną objawioną nam w Piśmie prawdą, jedyną, której niepodobna z upływem czasu zdemitologizować – nie jest ona bowiem sądem eksperymentalnym, logicznym czy metafizycznym, lecz wezwaniem do działania – jest prawda miłości i dobroci”²⁵

Vattimo opowiada się za rozumieniem chrześcijaństwa jako „historycznego przesłania zbawienia”, jako drogi pośredniej pomiędzy próbami metafizycznego uzasadniania dogmatycznych prawd chrześcijaństwa, albo ich kwestionowania w dyskur-

²¹ Tamże, s. 58.

²² Tamże, s. 59.

²³ Tamże, s. 60.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 62.

sie naukowo-racjonalistycznym. Taki rodzaj wiary musiał charakteryzować członków wczesnych wspólnot chrześcijańskich, którzy nie byli świadkami cudów dokonywanych przez Jezusa, a tym bardziej następne pokolenia wyznawców jego nauczania. „Wiara ze słyszenia” (*fides ex auditu*) oznaczała, że: „Wiara w nauki głoszone przez Chrystusa wpływa bowiem z samej wiarygodności jego przesłania, wierzącym zaś jest ten, kto pojął, odczuł, uchwycił intuicyjnie, że jego mowa jest »słowem życia wiecznego«”²⁶.

Vattimo wiąże doświadczenie prawdy z interpretacją przekazów teologicznych i naukowych, postmetafizycznym zakwestionowaniem zasady zgodności pomiędzy faktami i sędami oraz erozją „metafizycznej koncepcji prawdy”. Wiarygodność chrześcijańskiego objawienia wynika z uznania jego fundamentalnego znaczenia dla historycznego i egzystencjalnego doświadczenia człowieka. Prawda płynąca z ksiąg Starego i Nowego Testamentu jest nam niezbędna do rozumienia siebie i własnej historycznej egzystencji, i do używania języka. Wiara w objawienie nie musi jednak wymagać jako warunku, bezwzględnego przyjęcia wszystkich dogmatów teologicznych. Przyszłość naszego chrześcijańskiego doświadczenia zależeć będzie od tego, czy nadal będziemy przeciwstawiać sobie rzeczywistość tradycji biblijnej i „rzeczywistość niemetafizyczną”. Czy nasza wiara będzie na tyle mocna, że, paradoksalnie, wzmocni nasz dystans do obiektywnej metafizyki tekstów biblijnych? Abyśmy bez cienia wątpliwości mogli powiedzieć, że „nasza kultura w najszerszym znaczeniu byłaby wyzbyta sensu, gdybyśmy zeń wyrugowali chrześcijaństwo (...) [i] że nie możemy umiejscowić się poza tradycją zapoczątkowaną przez naukę głoszoną przez Chrystusa”²⁷.

Przeżywanie prawdy wymaga doświadczenia wspólnotowego i dialogu. Budowanie takich wspólnot sprzyja porozumieniu dotyczącemu uznania wartości i paradygmatów istotnych w opisie i interpretacji tradycji teologicznej i naukowej. Dialog we wspólnotach wyklucza tworzenie jakichkolwiek, nieprzekraczalnych barier między ludźmi oraz opiera się na uznaniu swoistej ciągłości w osiągnięciu porozumienia. Musimy dysponować wspólnie uznawanymi przesłankami i kryteriami prawdziwości, bez arbitralnych rozstrzygnięć. Powinniśmy przestrzegać reguł wspólnotowych relacji, aby osiągnąć porozumienie. Zadaniem hermeneutyki jest prezentacja tych reguł i wyjaśnienie ich historycznego znaczenia.

Wspólnotę w wierze dobrze oddają słowa ewangelisty: „Bo gdzie są dwaj albo trzech zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich”²⁸. Bóg jest więc między ludźmi, w ich wspólnocie i w ich dialogu. Znaczenie ontologiczne wspólnej mowy dobrze wyrażają słowa Vattimo: „Dialog stanowi sumę intersubiektywnych dyskursów, naszą troską ontologiczną staje się »oparcie« Bycia, nie tyle poszukiwanie czegoś, co już istnieje, ile budowanie czegoś, co ma jakąś wartość, co się sprawdza i trwa mimo upływu czasu”²⁹.

Hermeneutyczna wizja chrześcijaństwa G. Vattimo zakłada wniesienie przez tę religię „zasady wewnętrżności”, osłabiającej znaczenie obiektywnej rzeczywistości. Ra-

²⁶ Tamże, s. 64.

²⁷ Tamże, s. 64-66.

²⁸ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, wyd. III, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1991, Mt 18, 20, s. 1144.

²⁹ G. Vattimo, R. Rorty, S. Zabala, *Rozmowa. Jak się rysuje postmetafizyczna przyszłość religii?* [w:] R. Rorty, G. Vattimo, *Przyszłość religii*, red. S. Zabala, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 79. Cytowana wypowiedź jest głosem G. Vattimo w dyskusji, jaka odbyła się w Paryżu 16.12.2002.

dykalizacja wniosków płynących z tej zasady w myśli Nietzschego i Heideggera pozwala uznać, że tak rozumiana hermeneutyka „stanowi rozwinięcie i dojrzałą postać chrześcijańskiego przesłania”³⁰. Nowoczesna hermeneutyka w relacji do historycznej tradycji chrześcijaństwa nie ogranicza się więc do samej interpretacji ksiąg Starego i Nowego Testamentu.

Hermeneutyka Gianniego Vattimo wyraża się w pojęciu „myśli słabej”, której celem jest dekonstrukcja metafizyki, polegająca na „osłabianiu i demontowaniu starożytnego europejskiego pojęcia »bytu« oraz samej idei »statusu ontologicznego«”³¹. Trafnie ujmuje to Santiago Zabala we wprowadzeniu do postmetafizycznego dialogu Gianniego Vattimo i Richarda Rorty’ego: „Ta nowa, słaba droga myślenia nie tylko wskazuje nowe kierunki, lecz także odzyskuje tradycję, więź zaś między wierzącym a Bogiem pojmuje się odtąd już nie tyle jako relację opartą na władzy, ile taką, o wiele łagodniejszą, w ramach której Bóg przekazuje całą swą władzę człowiekowi”³².

„Myśl słaba” w rozumieniu Vattimo, nie oznacza tylko świadomości ograniczeń rozumu, dystansującego się od potrzeb metafizycznych, ale bardziej jeszcze określa „osłabianie” jako istotę Bycia u kresu metafizyki. W obliczu braku pewności wiedzy odnośnie do podstaw i stabilnych struktur, które mogłyby stać się oparciem dla niepewnego swoich celów i racji istnienia człowieka ponowoczesnego, Santiago Zabala zapytuje: „Czy w tym znaczeniu słabego pojęcia rozumu nie można by pogodzić z ewangelicznym nauczaniem miłości?” I przywołując słowa św. Pawła „ilekroć jestem słaby, tylekroć jestem mocny”³³ odpowiada: „To właśnie typowa dla myśli ponowoczesnej fragmentacja rozumu otwiera przed człowiekiem przestrzeń, w której, gwoli uniknięcia dalszego wikłania się w sprzeczności, Kościół winien odtąd głosić swe posłanie wiary”³⁴.

REFERENCES

- Artemiuk P., „Myśl słaba” Gianniego Vattimo wyzwaniem dla chrześcijaństwa, „Studia nad Rodziną UKSW” 2012 r. 16 nr 1-2 (30-31), s. 447-468.
- Derrida J., Vattimo G. i in., *Religia*, Wydawnictwo KR, Warszawa 1999.
- Kobyliński A., *Etyka bez metafizyki? Moralne implikacje myślenia postmetafizycznego*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, tom XVII/3, rok 2018, Uniwersytet w Białymstoku, s. 323-333.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, wyd. III, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1991.
- Rorty R., Vattimo G., *Przyszłość religii*, red. S. Zabala, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Zawadzki A., *Noica, Vattimo: „myśl słaba” i jej konsekwencje*, „Teksty Drugie. Teoria literatury, krytyka, interpretacja” 2003 r. nr 6, Instytut Badań Literackich PAN, s. 167-178.

³⁰ G. Vattimo, *Wiek interpretacji*, [w:] R. Rorty, G. Vattimo, *Przyszłość religii*, red. S. Zabala, tłum. S. Królak..., op. cit., s. 57.

³¹ S. Zabala, *Wprowadzenie. Religia poza teizmem i ateizmem* [w:] R. Rorty, G. Vattimo, *Przyszłość religii*, red. S. Zabala, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 11-12.

³² Tamże, s. 12.

³³ 2 Kor 12,10, zob. przypis 36. W *Piśmie Świętym Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, wyd. III, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1991, s. 1314 słowa te brzmią następująco: „ilekroć niedomagam, tylekroć jestem mocny”.

³⁴ S. Zabala, *Wprowadzenie. Religia poza teizmem i ateizmem* [w:] R. Rorty, G. Vattimo, *Przyszłość religii*, red. S. Zabala, tłum. S. Królak..., op. cit., s. 27.